

kelengyjével" megrakott „vagy tíz” kocsit.

Déryné naplóját olvasva megtudjuk, hogy Becskerekén „egy özeveg rácnéhoz jutottam. Egy szót se tudtam vele beszélni, csak in-tegettem neki, hogy maradjon oda-bent, elférünk. Azután a legjobb barátém lett”. (107—108.)

Gerold előszavában egy kicsit a máról is szó van. Nem árt, ha tudatosodik bennünk néhány dolog: a zrenjanini színház épülete gabonarakár volt, melyet még 1839-ben afakítottak át. A szabadkai színház épülete 1854-ben készült el, az utolsó, kimondottan színházi épület vidékünkön pedig csaknem száz évvel ezelőtt, 1882-ben épült fel Zomborban.

A színházi közönség nevelése hosszú folyamat, „évtizedeket igényel, és igényelt is”. (13.) S még valami: volt időszak, amikor „az úvidéki Szerb Nemzeti Színház plakátjait négy nyelven nyomtat-ták”. (17.) A közzétett forrásanyag irodalmi értékét Gerold megkérdő-jelezi ugyan, de jelen esetben nem ez a döntő követelmény, „hanem a belőlük kiolvasható valóság meg-

idézése, megismerhetősége” (22.), s ebben teljes egészében egyetértünk vele.

Szólni szeretnénk még a könyv kivitelezéséről, annál is inkább, mert van néhány kifogásolnivalónk, s szeretnénk, ha ezt az elkövetke-ző két kötetben kiküszöbölnék.

Már megszoktuk (amit külön-ben nem volna szabad), hogy meg-jelenő könyveinkben gyakran sok a sajtóhiba, mondhatnánk azt, meg-engedhetetlenül sok. Ez esetben is (csak az értelemzavarókat említjük): a 162. oldalon dr. Csi-hás Benő helyett dr. Csikós Benő, a 224. oldalon pedig a kéttornyú templom helyett háttornyú temp-lom szerepel. A közzétett fotókópi-ák minősége is gyenge. Az adatgyű-jtés munkája, legyen az bármilyen jellegű, hosszú időt, türelmet igé-nyel. A kutató tehát megérdemli, hogy fáradságos munkájának ered-ménye megfelelő tiszteletben része-süljön a nyomda részéről is.

A *Színházi életünk I.* nemcsak a kutatók számára értékes forrás-anyag, de az olvasók szélesebb ré-tegének érdeklődésére is számot tarthat.

KAICH KATALIN

KIS KÖNYV ZENEI ÉLETÜNKRŐL

KÉNYERES KOVACS MÁRTA: *Régi nóta, híres nóta...*

Életjel Miniaturák 31. Szabadka, 1976.

A könyv címe találó, sok dalos szá-mára vonzó is lehet, hiszen az ő világát hozza vissza romantikus zengésével, de ha elolvasása után letesszük a könyvet, majd más gon-dolatok ébresztésével újra átlapoz-zuk, érezzük, hogy az alcíme (*Arnold György, Gaál Ferenc és Lányi Ernő. élete és munkássága*) sokkal többet mondó. Talán ezzel magya-rázható, hogy eddig csak azoknak a hivatásos muzsikuskoknak, zene-tanároknak, zenetörténészeknek ke-rült a kezébe, akik állandó figye-lemmel kísérik könyvkiadási tevé-kenységünket, és fokozottabb ér-deklődéssel fordultak azok felé a

kiadványok felé, melyek szellemi életünk ismeretlen, vagy kevésbé ismert értékeit tárják fel.

A köztudatban nagyon kevés adat él abból, ami Szabadka zenei életének múltját akár töredékesen is megőrizte. Zenei hagyományaink-ról gyakran beszélünk, hivatkozunk is rájuk, mert nem egy lap, köz-löny vagy zenei folyóirat említést tesz rólunk, de nem tudjuk, hogy ezek a hagyományok, amelyekből élve városunk — a letűnt egy-két emberöltő alatt is — több neves muzsikust adott, milyen erjesztő erőt hordanak magukban s ennek gyökerei mennyire nyúlnak vissza

a múltba; milyen nagy nevekhez kötődnek, és milyen művek őrzik az alkotók égaljunkhoz fűződő és tájunk légkörét tükröző emlékeit.

Kenyeres Kovács Márta zenei életünkről szóló kis könyve sok olyan kérdésre ad választ, amely eddig még csak kérdés formájában is csak a „szakmabeliek” körében élt. Ha említették — mondjuk egy-egy évforduló alkalmával —, ez a szokványos megemlékezésen túl néhány meleg hangú jelzővel ékesített zászlóhajítás volt, de a nevek és egynéhány mű megemlítésén kívül a következő jubileumon sem jutottunk túl. Az emlékbeszéd elhangzott, a plakát elvesztett, a műsorfüzetet elemésztette az idő, és alig maradt utána valami.

Az ötvenes évek végén és a hatvanas évek elején indult feltárók munkája termékenyítően hatott.

Most is egy értékes kutató munka eredményeivel találkoztunk. Sokkal értékesebbel, mint amilyenek az első olvasásra tűnik, amikor régi lapok, monográfiák archaikus bevezetői torpantanak meg bennünket. Csak ha jobban elmélyed az ember a gondosan és igen aprólékosan feldolgozott fejezetekben, akkor talál rá azokra a jelentős (és közben hová merült?) mozzanatokra, hihetetlenül merész kezdeményezésekre, amelyek majdnem két évszázaddal ezelőtt indultak el jelentős léptekkel városunk falai között. Hogy milyen sokoldalú s minden itt fellelhető zenei értéket felkutató tevékenységet fejtett ki Arnold György 1800-tól életének délen bekövetkezett haláláig, azt ebben az apró részletekre is kiterjedő dolgozatban találjuk meg. Arnold György igazában az a kiemelkedő egyéniség volt, aki megalapozta Szabadka zenekultúráját. Mint a Teréz-templom meghívott karnagya az egyházi zene mellett a világi zene fáradhatatlan művelője volt. Kórusokat szervezett, hangversenyeket rendezett, *Kemény Simon* címmel melodramát írt, melynek ősbemutatójával nyitották meg a Nagykávéházban felépített színháztermet. Mint zeneszerző csaknem ötven művet alkotott, melyek közül nem egy remeke nemzetközi szinten is elismerést nyert. Enekgyűjtéssel is foglalkozott. A *Bunyevec és magyar énekgyűjtemény*

kiadása után megírta négykötetes zenei lexikonát, „...amelyről azt hitte — írja D'Iszo Kálmán —, hogy ez az első ilyen munka a világon”. Arnold György „...abban az időben volt zenénk fáradhatatlan harcosa, s tegyük hozzá, a dalmói, az énekes játék művelője, amikor e téren a kezdet kezdetén állottunk”.

Halála után harminc évnek kellett eltelténi, mire Gaál Ferenc személyében hasonló kiemelkedő egyéniség került a szabadkai zenei élet élére. Mint a szabadkai zeneiskola első igazgatója, mint zeneszerző, a népi melosz kutatója, kórusok szervezője és rendkívül jelentős zenei rendezvények előkészítője nem egész negyedszázad alatt olyan munkát végzett, amelynek alapos kiértékelése még sok időt követel a zenetörténészektól, és munkásságának népszerűsítése majd ennyi munkát a zenetanároktól. Mert Gaál Ferenc nemcsak hogy sokoldalú tehetség volt, hanem érdeklődési köre messze túllépte a város, az ország határait, és kutatásai során a népzene területein azt a szílat lelte meg, amely az itt együtt élő népeket évszázadok óta egybefűzi. A több mint száz hátrahagyott szerzeménye között — zongoraművek, kamaraművek, zenekari művek, színpadi művek —, a *Magyar rapszódia*k mellett megtaláljuk a szerb népi melosz gyűjtésekor alkotta *Potpourri sur les motifs serbes* c. prelúdiumát, a *Szerb szextettet*, amely először Szabadkán hangzott el, s ugyanitt volt 1894-ben a *Kraljević Marko* szerb színmű ősbemutatója, melynek szövegét Velja Miljković belgrádi drámaíró írta, zenejét pedig Gaál Ferenc szerezte.

A harmadik portré, Lányi Ernőé, a legteljesebb, mert időben legközelebb áll hozzánk. A kitűnő férfikarszervező idős tanítványaiban emléke még ma is él, és mindig meséltek róla, mint az időközben az élők sorából eltávozott Kovács Kornél. Ezt a gazdag anyagot Kenyeres Kovács Márta igen finom mértéktartással használta fel a kolozsvári, az egri, a miskolci évektől kezdve egészen Szabadkáiáig, ahol — mint az előbbi városokban is — alkotó munkásságának termékeny éveit élte. A város zenei életének ugyanolyan erjesztő erejű

egyénisége volt, mint két nagy elődje, de köztük a legtermékenyebb, mert több száz művet hagyott hátra, s ezek közül nem egy dala, kórusműve a koncerttermekben ma is él.

A *Régi nóta, híres nóta...* című Életjel Miniatur szerzőjének külön erénye — és ezt hangsú-

lyoznunk kell —, hogy a három zeneszerző hátrahagyott műveit felkutatta, még a kéziratban maradt munkákat is tematikailag rendszerezte, s ezzel olyan felbecsülhetetlen értékű munkát végzett, amely a zenetörténészek további munkájában sok segítséget nyújthat.

LÉVAY ENDRÉ

EGY ÉLET KRÓNIKÁJA

GAÁL GÁBOR: *Levelek (1921—1945)*. Kriterion, Bukarest, 1975.

Gaal Gábor műveinek sorozatában (negyedik kötet gyanánt) jelent meg a nevezetes szerkesztő leveleinek gyűjteménye: a *Levelek (1921—1945)* című terjedelmes kötet. E levelek, amelyeket Sugár Erzsébet bukaresti irodalomtörténész rendezett kivételesen gondos munkával sajtó alá, maguk is a Korunk szerkesztésének elsőrendű dokumentumai. Egyszersmind Gaál életéről, egyéniségének alakulásáról és küzdelmes munkájáról adnak részletes képet, napról napra haladó krónikaszerű beszámolót. Gaál, mint ismeretes, az 1919-es magyar emigráció soraiban vált ismertté mint Garami Ernő, Lovászy Márton és Hatvany Lajos Jövő című bécsi polgári radikális lapjának munkatársa. Hatvanyval való kapcsolata mindvégig megmaradt; a Nyugat mecénásának szerepe volt a Korunk indulásában, anyagi támogatásában is. A bécsi, majd berlini emigrációban élő Gaál még nem talált magára, tájékozatlanul, sokszor tanácstalanul állt a megváltozott történelmi helyzetben, magányosnak, száműzöttnek érezte magát. „Az emigráció — írta Berlinből Hatvany Lajosnak 1924. március 14-én — itt lett emigráció számomra. Magyarország, magyar irodalom itt még csak annyi sem, amennyi egy nagyon távoli dörömbölés. Csak annyi, amennyi az idegzetemben van még belőle. Én nem tudom, hogy az életem hová visz.

Itt, ebben a körben nem szeretnék maradni. Harminc évet úgy éltem, hogy nem én dolgoztam, nem én akartam, nem én beszéltem. Jó volna végül is a helyemre kerülni, bárhová, bárminek, csak oda, ahol azt adhatom, amit tudok.”

A maga „helyére” Kolozsvárott került, midőn Dienes László Korunkjának munkatársa, majd 1929-től kezdve szerkesztője lett. A folyóirat-szerkesztés munkájában oldódtak fel a csalódott fiatal entellektüel szorongásai, alakult ki Gaál Gábor szerkesztői és emberi személyisége. Ennek a személyiségnek a centrumában maga a szerkesztő munka, a folyóirat ügye állt. Gaál életét és gondolkodását ettől fogva a szerzetesi fegyelmet és forradalmi önfeláldozást követelő munka töltötte be. Mindent „a feladat perspektívájából cselekedett”, ahogy Fábry Zoltánnak írta 1935. december 10-én. „Magamról valójában keveset írhatok. A Korunk teljesen igénybe vesz” — vallotta be Hatvany Lajosnak 1929. december 26-án. „A lap hivatása a lényegem” — fogalmazta meg sorsát, önmagát Méliusz Józsefnek írott 1938. május 10-i levelében. Kolozsvárra érkezve, 1927-ben még könyveket tervezett (a filmről, a művészet-filozófiáról, a huszadik század nagy kérdéseiről), ám csakhamar felhagyott a tervezgetéssel, minden erejét, tehetségét és szorgalmát an-